

dr hab. Justyna Szulich-Kałuża, prof. KUL
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Dziennikarstwa i Zarządzania

Lublin, 04.07.2020 r.

wpłynęło w wersji
elektronicznej
dn. 08.07.2020r.
Starszy referent
EB
mgr inż. Emil Bartkiewicz

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Koziół zatytułowanej: *Sponsoring seksualny – od transakcji do intymności. Socjologiczna analiza zjawiska*. Lublin 2020.

Ocena ogólna rozprawy

Praca wpisuje się swą zawartością i założeniami metodologicznymi w problematykę wyodrębniania się nowych – a zarazem od dawna istniejących zjawisk w ramach życia społecznego, mianowicie sponsoringu seksualnego w rozpatrywanym kontekście założonej tezy jego ewaluowania od transakcji do intymności. Temat należy do grupy „drażliwych” i „mocnych” ponieważ pomimo modernizacji polskiego społeczeństwa, kształtowania się moralności postmodernistycznej i postępującego relatywizmu praktycznego, wciąż jest wstydlivy, negatywnie oceniany jako odbiegający od normatywnych, uznanych wzorów zachowań społecznych, a zarazem dotyka kwestii, które wskazują na rosnące znaczenie społeczne. Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska jest opracowaniem, które oceniam pozytywnie – stanowi dowód dobrej orientacji w podjętej tematyce, w zaprojektowaniu i przeprowadzaniu badań jakościowych, umiejętności analizy zgromadzonych danych i formułowaniu wniosków. Autorka ma ogólną, uporządkowaną wiedzę z zakresu socjologii ogólnej, socjologii współczesnych form życia społecznego, metodologii badań społecznych oraz nurtów filozoficzno-społecznych w zakresie współczesnego rozumienia intymności. Część empiryczna pracy pozwala na pozytywną ocenę warsztatu badawczego Doktorantki.

Ocena szczegółowa rozprawy

1. Struktura rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska ma spójną i uporządkowaną strukturę. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, weryfikacji hipotez badawczych, zakończenia i wniosków, streszczenia w języku angielskim, bibliografii spisu wykresów i tabel oraz aneksu

zawierającego: kwestionariusz dyspozycji do wywiadu jakościowego i klucz kategoryzacyjny, Praca w całości liczy 264 strony.

Pierwszy rozdział poświęcony jest ustaleniom terminologicznym związanym z definiowaniem prostytucji i sponsoringu, poszukiwaniem podobieństw i różnic pomiędzy wskazanymi zjawiskami. Autorka określiła teoretyczne zagadnienia związane z prostytucją, w tym wyczerpujące historyczne podłoże zjawiska, opisała etymologię słowa prostytucja w polskiej literaturze, zaprezentowała wielość definicji nierządu sformułowanych przez przedstawicieli różnych okresów historycznych i dyscyplin naukowych (wyakcentowała: m. in. ujęcia naukowe Aleksandra J. B. Parent-Duchâteleta, Josefa Schranka, Abrachama Flexnera, Józefa Macko, Jana Maurycego Kamińskiego). Wnikliwie przeanalizowała rodzimą polską myśl i badania empiryczne nad prostytucją po II wojnie światowej do czasów współczesnych. Autorka dokonała uporządkowania ustaleń teoretycznych na temat sponsoringu seksualnego w polskiej literaturze przedmiotu, a także osoby sponsora i osoby sponsorowanej. Zastrzega przy tym skromność bazy źródłowej, którą w głównej mierze wypełniają artykuły popularnonaukowe i publicystyczne. Sporą część opracowania na temat sponsoringu seksualnego opiera o badania Renaty Gardian-Miałkowskiej. Przywołuje także badania i ustalenia Jacka Kurzępy, Pauliny Szoty, Elżbiety Michałowskiej, Katarzyny Klonowskiej, Moniki Kotowskiej, Katarzyny Charkowskiej. W rozdziale zaprezentowane są także konkluzje terminologiczne - ustalenie cech dystynktywnych i zbieżnych na temat prostytucji i sponsoringu oraz przyjęta teza, że sponsoring to forma nierządu. Pozwolę sobie w tym miejscu sformułować pewną wątpliwość dotyczącą poprawności użycia określenia operacjonalizacja pojęć – Autorka napisała, że w rozdziale pierwszym dokona prezentacji prób operacjonalizacji użycia określenia dla rozstrzygnięć dotyczących pojęć związanych z podjętą tematyką (s.10). Rozumiem intencję, lecz w metodologii badań pojęcie operacjonalizacji jest znacznie bardziej pojemne – definiowane jako wyrażenie wszystkich pojęć i terminów teoretycznych tak, aby miały jednoznaczny sens empiryczny i obejmuje także np. dobór i zdefiniowanie wskaźników oraz zmiennych, wskazanie zbiorowości, w której będą realizowane badania, decyzja co do wyboru metod i technik badawczych.

W drugim rozdziale Autorka analizuje społeczne konteksty sponsoringu seksualnego. Rozpoczyna od charakterystyki przemian społecznych, obyczajowych i kulturowych w kontekście redefinicji społecznej roli kobiety i mężczyzny. Następnie zaprezentowane zostały wybrane zjawiska społeczno-kulturowe mające wpływ współczesnych jednostek na relacje interpersonalne. Charakterystyce poddano zjawisko seksualizacji kultury, konsumpcjonizm, kulturę natychmiastowości i indywidualizmu, wpływ mediów społecznościowych na

seksualność człowieka i relacje międzyludzkie. W moim przekonaniu wartościowym uzupełnieniem byłoby poszerzenie rozważań o koncepcję anomii społecznej, skutkującą między innymi zablokowaniem szans życiowych i niemożnością zaspokojenia aspiracji zwłaszcza młodych osób we współczesnym polskim społeczeństwie. Obecnie o niewielu aspektach otaczającej nas rzeczywistości można powiedzieć, że są stabilne i pewne. Dotyczy to również norm moralnych: ma się poczucie ich tymczasowości, co może skutkować ich „elastycznością”, a im powszechniejsze jest poczucie względności norm oraz im bardziej łączy się z korzyściami, tym częściej są przekraczane. Jest to rezultat nakładania się wielu ofert normatywnych, charakterystyczny dla społeczeństwa ponowoczesnego i epoki globalizacji. Jacek Kurzępa bardzo dobrze i trafnie opisuje np. dewiację tożsamościową, opartą na nieumiejętności wejścia w życiową rolę, spowodowaną wielością ofert kulturowych, wyborów (stylów życia, światopoglądów).

Rozdział trzeci zatytułowany: *Intymność w wybranych teoriach przełomu XX i XXI wieku* jest próbą uporządkowywania pewnego zamętu terminologicznego związanego z pojęciem intymności z uwagi na jego wieloaspektowość i różnorodność form realizacji. Autorka przytacza ustalenia, m.in. Marioli Bienko, Renaty Doniec, Marii Ryś, Jana Rostowskiego, Karoliny Kuryś-Szyncel, Barbary Janowiak, Michaela Monsour, Lynn Jamieson, by ostatecznie doprecyzować definicję intymności właściwą dla podjętej tematyki dysertacji – *intymność rozpatrywana jest w kontekście bliskich relacji interpersonalnych między partnerami układu sponsorowanego. Za intymne przyjmuje uznawać wszystkie relacje nacechowane bliskością emocjonalną i pozytywnymi doświadczeniami, wzajemną otwartością oraz chęcią zrozumienia i wsparcia drugiej osoby* (s. 94). W kolejnej części rozdziału przedstawione zostały wybrane teorie intymności: teoria czystej relacji i miłości współbieżnej Anthony’ego Giddensa, teoria uprzedmiotowienia i sprowadzanie relacji międzyludzkich do aktu konsumpcji, teoria racjonalizacji i komercjalizacji intymności Evy Illouz oraz koncepcja intymności i teoria pracy emocjonalnej i emocjonalnego outsourcingu Ariel R. Hochschild.

Rozdział czwarty zatytułowany *Metodologia badań* jest poprawnie skonstruowany, cechują go logiczny tok wyводу, przejrzysta kompozycja, dbałość o spójność wewnętrzną. W rozdziale zaprezentowany jest przedmiot badań i cel badań, którym jest wieloaspektowa analiza sponsoringu seksualnego w oparciu o literaturę oraz badania empiryczne (s. 128). Następnie opisany jest postawiony problem i przyjęte hipotezy badawcze. Główny problem badawczy sformułowany jest w formie pytania: *Czy relacja sponsorowana jest tylko i wyłącznie transakcją polegającą na wzajemnej wymianie usług między sponsorem a kobietą sponsorowaną?, Czy jest to również rodzaj znajomości, która w swojej strukturze i dynamicie*

przypomina bliską relację interpersonalną, której jedną z głównych cech jest intymność i elementy na nią się składające? (s. 128). Autorka przyjęła pięć hipotez należących do typu opisowych hipotez egzystencjalnych o słabej mocy obowiązywania, które zakładają istnienie danego zjawiska lub relacji pomiędzy określonymi zjawiskami:

I. Relacje oparte na sponsoringu seksualnym mają wyłącznie charakter transakcyjny, który polega na wymianie dóbr, kobieta oferuje swoje ciało i towarzystwo, mężczyzna natomiast wsparcie materialno-finansowe.

II. Układy sponsorowane z czasem przekształcają się ze znajomości o charakterze wyłącznie transakcyjnym w bliskie relacje zawierające elementy, na podstawie których budowane są związki tradycyjne.

III. W układach sponsorowanych oprócz realizacji fantazji i zaspokojenia seksualnego, mężczyźni wielokrotnie szukają również przyjaźni, bliskości i związanych z nimi uczuć oraz zainteresowania ze strony kobiety.

IV. Kobiety nawiązujące układy oparte na sponsoringu seksualnym często postrzegają je jako formę relacji łączącą pożyteczne z przyjemnym, to znaczy otrzymując gratyfikację za świadczone usługi towarzysko-seksualne, jednocześnie zaspakajają swoje potrzeby seksualne tudzież psychospołeczne.

V. Osoby wchodzące w układy sponsorowane wielokrotnie szukają tego, czego brakuje im na co dzień w swoich związkach małżeńskich lub partnerskich. Do grupy tej należą potrzeby seksualne, jak i psychospołeczne typu: potrzeba akceptacji, uznania, sukcesu, zrozumienia czy przyjaźni (s. 129).

Badania własne przeprowadzone zostały z wykorzystaniem metod jakościowych. Badania jakościowe choć nie są reprezentatywne mają niewątpliwie kilka ważnych zalet dla zrealizowanego projektu badawczego i ten wybór jest jak najbardziej słuszny. Przedmiot badań należy do grupy zjawisk, które nie poddają się w prosty sposób badaniom ilościowym. W swoim projekcie badawczym Doktorantka przyjęła perspektywę paradygmatu interpretatywnego - orientacji na analizę świata przeżywanego, jednostkowych praktyk społecznych i ich interpretacji. Przyjęcie tego paradygmatu - jak napisała Autorka - wynikało z eksploracyjnego charakteru prowadzonych badań, których celem było pokazanie subiektywnego podejścia do kwestii relacji opartych na sponsoringu seksualnym. Cenna to perspektywa, właściwa dla podjętego tematu dysertacji, bowiem pozwala rozumieć terminy określające przeżycia, zachowania i opis relacji interpersonalnych, tak jak pojmowali je ludzie posługujący się nimi, ze „współczynnikiem humanistycznym” uczestników rzeczywistości społecznej. W moim odczuciu przyjęty paradygmat, z którym łączą się określone modele

pojęciowe, przyjęte teorie i metody służące do rozwiązywania problemów naukowych, mogłyby być bardziej szczegółowo omówiony ze wskazaniem, czym różni się od paradygmatów przyjmowanych w podejściu idiograficznym i nomotetycznym. Zasadniczą częścią badań są indywidualne wywiady swobodne częściowo skategoryzowane w liczbie 48, w tym 32 z mężczyznami (7 wywiadów na żywo, 9 rozmów telefonicznych, 16 za pośrednictwem Internetu) i 16 z kobietami (1 wywiad na żywo, 9 rozmów telefonicznych, 6 za pośrednictwem Internetu), zrekrutowanymi na portalu www.sponsoraszukam.pl. Wybór respondentów oparty był o kryteria opisane na s. 135, z wiodącym kryterium, którym było to, że portal wyświetlał się na pierwszym miejscu po wpisaniu nazwy w przeglądarkę internetową. Do analizy uzyskanego materiału empirycznego wykorzystana została technika jakościowej analizy treści. Na potrzeby analizy stworzono klucz kategoryzacyjny z kategoriami, które jednak nie miały posłużyć do ilościowej charakterystyki zawartości treściowej wywiadów. Osobiście jestem zwolenniczką łączenia wymiaru ilościowego i jakościowego w projektach z wykorzystaniem analizy zawartości. Akceptuję jednak założenie badawcze, które przyjęła Autorka, że wskaźnikiem w procesie wnioskowania dotyczącego danych materiałów było występowanie lub niewystępowanie pewnych charakterystycznych treści, a nie treści najczęściej występujących w danym przekazie (s.133). Uzupełnieniem techniki wywiadów były obserwacje uczestniczące i niekontrolowane, których przedmiotem było zachowanie indywidualne obserwowanego. Autorka sprawnie porusza się w stosowanych metodach i koncepcjach badawczych. Zgodnie z tym, że istotą pracy doktorskiej powinno być pokazanie warsztatu naukowego doktoranta, który powinien polegać na umiejętności analizy literatury, sformułowaniu problemu i pytań badawczych, wyborze metody, przeprowadzeniu badań i ich interpretacji stwierdzam, że Doktorantka te wymogi spełnia.

Kolejny piąty rozdział poświęcony jest prezentacji wyników badań własnych uporządkowanych według punktów: rozumienie sponsoringu seksualnego przez badanych, odtworzenie procesualnego charakteru sponsoringu: początek relacji, trwanie relacji, koniec relacji. Charakteryzowany rozdział opracowane są według ogólnego schematu składającego się z następujących etapów: zbieranie danych, porządkowanie treści, ich opisywanie z wykorzystaniem wyników dostępnych badań empirycznych i koncepcji teoretycznych. Cenne w pracy jest to, że analizę i interpretację materiału empirycznego przenikają elementy, komentarze, odwołania do wybranych teorii i spójne konkluzje.

Następną istotną, końcową częścią pracy jest weryfikacja hipotez badawczych. Z wyjątkiem pierwszej mówiącej, że relacje oparte na sponsoringu seksualnym mają wyłącznie charakter transakcyjny wszystkie inne potwierdziły się.

Zakończenie dysertacji to klasyczne podsumowanie i opis wniosków z badań własnych. Autorka zaproponowała szereg konkluzji wskazujących na złożony charakter i wieloaspektowość sponsoringu seksualnego. O kilku warto wspomnieć - pomimo tego, że w literaturze przedmiotu sponsoring seksualny zaliczany jest do form nierządu, osoby biorące udział w badaniach zanegowały uznanie sponsoringu za prostytutkę, kontakt w przypadku sponsoringu opiera się na bliskości emocjonalnej. Z teoretycznego założenia sponsoring ma przedmiotowy i protekcyjny charakter o zabarwieniu hedonistycznym, dane empiryczne pozwoliły wskazać na komponenty wpisujące się w definicje intymności. Powszechność relacji sponsorowanych będzie rosła – ich łatwość nawiązywania i utrzymywania czynią je optymalną opcją dla wielu współczesnych ludzi, którzy nie chcą się zbytnio angażować w bliskie relacje damsko-męskie, wybierając tylko te ich cechy, które uważają za wartościowe i pożyteczne dla nich samych.

Pracę kończy obszerna bibliografia - literatura cytowana obejmuje 292 pozycje, z tego wiele najnowszych, które ukazało się po 2000 roku. Bibliografia stanowi imponujący zestaw pozycji, który przekłada się na uporządkowanie rozległej, socjologicznej i psychologicznej literatury naukowej. Z pewnością stanowi wyczerpujący kontekst teoretyczny rozprawy, która dzięki niej zyskuje na randze naukowej. Dobór źródeł i cytowanie pozycji jest poprawne, więc nie mam uwag, poza jedną – brakuje mi w tym zestawie książek Barbary Fatygi a zwłaszcza pozycji: *Młodość bez skrzydeł: nastolatki w małym mieście: raport z badań i diagnoza sytuacji społeczno-kulturalnej*, Warszawa 2001.

2. Ocena strony formalnej pracy

Pod względem opracowania redakcyjnego i stylistyczno-językowego, a także w zakresie stosowania zasad dla odsyłaczy bibliograficznych prace oceniam wysoko. Jak w każdym tego typu opracowaniu, również i w recenzowanej rozprawie można znaleźć drobne stylistyczne potknięcia językowe. Przykłady błędów znajdziemy na stronach np. na s. 10: *autor stanie za stanowiskiem, komunizm majątkowy* zamiast komuny majątkowe; zdarzają się literówki, braki nazw wydawnictw w opisie bibliograficznym.

3. Zagadnienia do dyskusji

Recenzowana rozprawa wywołała u mnie kilka refleksji. Poniżej sformułowałam zagadnienia o rozwinięciu których prosiłabym podczas publicznej obrony:

- W dysertacji przeczytamy: W literaturze przedmiotu nie ma naukowej charakterystyki zjawiska sponsoringu seksualnego ani statystyk dotyczących jego ogólnopolskiej skali. Wśród dostępnych danych znajdują się jedynie mniej lub bardziej wiarygodne badania, pokazujące skalę zjawiska w środowisku studenckim (s. 34). Na jakiej podstawie sformułowane jest zdanie: Sponsoring seksualny nie stanowi marginalnej części relacji międzyludzkich wbrew temu, co mogłoby się wydawać (s. 4);
- Główny problem badawczy sformułowany jest w pytaniu: Czy relacja sponsorowana jest tylko i wyłącznie transakcja polegająca na wzajemnej wymianie usług między sponsorem a kobietą sponsorowaną, stąd moje pytanie: a czy osobą sponsorowaną może być także mężczyzna, czy są jakieś dane na ten temat;
- Czym różni się paradygmat interpretacyjny od normatywnego.

Wnioski końcowe

Konkluzja:

Ustawowe wymagania i kryteria pracy doktorskiej określone są w paragrafie 13 ustawy: „Rozprawa doktorska przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego (...) powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Stwierdzam zatem, iż recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska **mgr Małgorzaty Koziół** zatytułowana: *Sponsoring seksualny – od transakcji do intymności. Socjologiczna analiza zjawiska* odpowiada warunkom stawianym tego typu opracowaniom i wnoszę do Rady Naukowej Instytutu Socjologii UMCS w Lublinie o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

7.07.2020

Justyna Szuker-Janica